

Karakteristieke gebouwen en monumenten

Elke plaats heeft zijn bouwwerken die op de een of andere wijze iets bijzonders hebben, of uit historisch en/of toeristisch oogpunt van grote betekenis zijn. Soms worden die op een monumentenlijst geplaatst. Zo kent Loil twee monumenten: de rooms-katholieke kerk met pastorie (gemeentelijk monument) en molen De Korenbloem (rijksmonument). Daarnaast zijn er veel gebouwen, vooral oude boerderijen, die karakteristiek te noemen zijn.

Voor deze uitgave zijn voor 'karakteristiek' de volgende criteria gehanteerd, op basis waarvan de objecten voor dit hoofdstuk zijn gekozen:

- minimaal 75 jaar oud;
- bewoond zijn of een duidelijke andere functie hebben;
- in nagenoeg de oorspronkelijke staat verkerend;
- beeldbepalend in relatie met de directe omgeving en/of bijzondere bouwstijl.

Achter elk gebouw zit bovendien een verhaal. Over de mensen die er gewoond hebben, de omstandigheden waaronder er gewoond of gewerkt is, en de gebeurtenissen die er zich in of rondom hebben afgespeeld.

De bij de afbeeldingen vermelde wetenswaardigheden zijn in samenspraak met de bewoners en/of eigenaren tot stand gekomen. Hierbij is niet volgens een vast stramen te werk gegaan en was het niet de opzet een volledige opsomming van feiten te geven. In dit hoofdstuk gaat het om de vastlegging, de beeldregistratie van een aantal bijzondere gebouwen in Loil. De begeleidende teksten zijn vooral bedoeld ter ondersteuning daarvan.

12.1. De rooms-katholieke kerk met pastorie (gemeentelijk monument) aan de Wehlseweg 38.

De rooms-katholieke kerk met pastorie

De in 1910 gebouwde Loilse parochiekerk is voor de ontwikkeling van Loil als dorp met een eigen identiteit en gemeenschapsleven, historisch gezien, wellicht de belangrijkste gebeurtenis geweest. Vanaf dat moment werden er veel nieuwe initiatieven ontplooid, die verder gingen dan alleen het kerkelijke of parochiebelang. Vanaf de stichting van de Loilse kerk is deze het centrale middelpunt, het hart van het dorp Loil geweest. Op en rondom het kerkplein vinden vele dorpsactiviteiten plaats: het schuttersfeest, de sfermarkt, het 'sokkel plaatsen' en de feestelijkheden met koninginnedag. Het kerkplein is tevens een uitgelezen locatie voor het vendelzwaaien. Daarnaast fungeert het als parkeerplaats, niet alleen voor de kerkgangers (waarvoor het in eerste instantie is bedoeld), maar ook voor de bezoekers van aangrenzende accommodaties.

In de loop der jaren heeft de Loilse kerk een aantal bouwkundige aanpassingen ondergaan. Ook de omgeving, met name de parochietuin en -park, het kerkplein en het kerkhof hebben door de jaren heen een behoorlijk ander aanzien gekregen. Maar de centrumfunctie is, hoewel veranderd, gebleven. In april 1996 is de kerk met bijbehorende pastorie op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst.

Voor meer informatie over de Loilse parochiekerk zie hoofdstuk 3.

Het bouwen van een groot gebouw, zoals de Loilse kerk, betekende destijds dat er zeer veel (zwaar) werk verzet moest worden, voornamelijk grondwerk. Het uitgraven van de totale bouwput moest gebeuren door mensenhanden, met als enige hulpmiddelen de schop en de kruiwagen. Aansluitend troffen we in een oude almanak van 1907 enkele gegevens aan, die een aardig tijdsbeeld geven:

- 1 man kan in 10 uur 13 m³ meter 'bekwamen' grond of 8 m³ meter 'onbekwamen' grond tot 1,5 meter diepte uitgraven, op een kruiwagen laden of 3 meter verwerpen.
- 1 man, die de grond 'slecht' (gelijk maakt), kan 5 kruiers voorblijven.
- Tot 150 m³ is het werken met kruiwagens voordeliger dan met wipkarren.
- 1 man met paard en kar verzet ongeveer het werk van 8 werkers.
- Een paard oefent, 'trekkende in den stap', een kracht uit van 75 kg.
- Voor een wagen gespannen en stevig doorstappende legt een paard gemiddeld 100 meter per minuut af.

De inwijding

Het is een zomerse dinsdagavond in het jaar 1989. Het hooiseizoen is volop gaande. Drikkus Bloem heeft net zijn ranch in het Park gekocht. Amicitia heeft gerepeteerd en na afloop komen enkele muzikanten café Hendriks binnen, even later gevolgd door 'Hend van Pietje' uit Holthuizen. De klok wijst 23 uur 30.

Hend van Pietje gaat op een kruk zitten, ongewassen, baard van drie dagen, stoffig van het hooien, pet met klep op en in gebogen houding. Na een tijdje maakt Hend de befaamde 'Drikkuswawe' en zegt: 'Leo, doe ze d'r allemaal maor eentje in.' Dit gebaar herhaalt zich een vijftal minuten later. Hend geeft er blijk van snel de goede gewoontes van zijn nieuwe buurman te hebben overgenomen. Een van de aanwezigen vraagt of Drikkus al buurt heeft gemaakt. Dat blijkt niet het geval te zijn. Hend daarentegen heeft al wel voor de nieuwe heerboer in het Park gehooid. En Drikkus heeft hem toegezegd dat met de nodige rondjes te zullen belonen. Uit alles blijkt dat Hend meer dan content is met de nieuwe Parkbewoner die de uitstraling van een baron heeft ('Drikkus von Palts bis Park').

Even later komt het gesprek op de nieuwe tractor van Hend, die hij onlangs heeft aangeschaft voor een bedrag van f 70.000 | € 31.764,62. Volgens Willy Duis is dat er de oorzaak van dat Jo Hieltjes momenteel in het hospitaal verblijft. Hend zou bij de aflevering zijn portefeuille hebben gepakt en tik, tik, tik, 70 briefjes van duizend gulden hebben neergeteld. De laatste tien briefjes zou Jo niet meer mee gekregen hebben, omdat hij zo was geschrokken, dat hij terstond afgevoerd moest worden naar het ziekenhuis. Hend ontkent dit verhaal in alle toonaarden. Gedurende

zijn betoog grijpt hij steeds naar de klep van zijn pet. Deze is echter bij binnenkomst al door Albert Driessen achterwaarts op zijn hoofd gezet. Hierdoor lijkt het net alsof hij vliegen vangt, dan wel schimmen voor zijn ogen ziet.

Uiteraard hoort bij een niet alledaagse gebeurtenis als de aanschaf van een nieuwe trekker een passende, feestelijke inwijding. Nadat een fles champagne is aangerukt begeeft het cafébezoek zich naar het kerkplein, alwaar de trekker staat te pronken: een blinkende Massey Ferguson met alles erop en eraan. Opgemerkt wordt dat het gevaarte voor de plechtige inwijdingsceremonie eigenlijk midden op het kerkplein hoort te staan. Na deze suggestie vraagt Hend aan Willy Driessen om dit logistieke karwei te klaren, maar coureur Driessen ziet daar na ampele overwegingen van af. Uiteindelijk start Hend zelf de tractor, en daar knalt de champagnekurk de zwoele zomernacht in. Luidkeels wordt het 'lang zal hij leven' gezongen.

In de Kloosterstraat gaan hier en daar de lampen aan. Voluit claxonnerend, met het zwaailicht op de trekker, de volledige breedte van de Wehlseweg benuttend, gaat Hend van Pietje terug naar Holthuizen. De klok wijst inmiddels 2 uur 30. Er is een einde gekomen aan een memorabele Loilse avond c.q. nacht, die zich niet laat plannen of organiseren.

Een paar dagen later blijkt dat Hend zelf ook volop van 'de inwijding' heeft genoten. Als hij Leo Hendriks ontmoet zegt hij gniffelend: 'Ik kwam woensdag bi-j de trekker, zag dat de motorkap nog nat was en ik schoot geliek weer in de lach.'

'Hend van Pietje', een goedmoedig mens, die – samen met andere dorpsfiguren – het Loilse aan ons Loil maakte. Zo gewoon, zo bijzonder.

12.2. Rijksmonument molen De Korenbloem, Kloosterstraat 8

De Korenbloem

Fier en nadrukkelijk staat windkorenmolen De Korenbloem te pronken in het glooiende landschap van het Loilse Veld. Voor zowel verkeersdeelnemers uit de richting Zevenaar als Doetinchem is dit Loilse rijksmonument een bijzonder markante blikvanger, die je niet achteloos voorbij kunt gaan. Dit voor Didam en Loil zeer beeldbepalende monument is een aantrekkelijk object om te fotograferen of te schilderen. Het is zonder meer de grootste toeristische trekpleister van Loil. Wie de molen beklimt heeft vanuit de kap een indrukwekkend uitzicht over de omgeving.

De Korenbloem dateert uit het jaar 1855. De achtereenvolgende eigenaren waren: J.Th. Garritsen (1855–1856); Wed. Koenders (1856–1878); A.G. Lenderink (1878–1903); G. Berendsen (1903–1905); J.F. Ketels (1905–1907); H.W. Meuleman (1907–1928); Fa. W.A. Gerritsen & Zn. (1928–1933).

In 1933 kwam de molen in bezit van H.H.B. Derksen uit Stokkum. Henk Derksen, de huidige eigenaar, nam in 1965 het molenaarsbedrijf van zijn vader over en bouwde er een maalderij bij om de veevoeders machinaal te kunnen produceren. Om het zicht op de molen zo optimaal mogelijk te houden en de windvang zoveel mogelijk te bevorderen, werden de silo's grotendeels ondergronds gebouwd. Tot 1979 is de molen nog zeer regelmatig voor productiedoel-einden in gebruik geweest.

In de Tweede Wereldoorlog (1940–1945) leed de Loilse molen behoorlijk wat schade, onder meer door de enorme explosie die het vlakbij gelegen klooster volledig vernietigde. De eerste grote restauratie die als gevolg daarvan noodzakelijk bleek vond plaats in 1949. In 1968 is het grootste deel van het houtwerk in de molen vervangen. Met de tweede zeer ingrijpende restauratie werd in 1988 begonnen. De totale restauratiekosten bedroegen destijds ruim f 155.000 | € 70.335,93 (waarvan driekwart werd gesubsidieerd door de overheid, de resterende 25% is door eigenaar H. Derksen gefinancierd).

't Hof Loil

Hoewel het wetenschappelijk bewijs tot op heden niet is geleverd, is het vrij aannemelijk dat 't Hof Loil, ook wel aangeduid met Loilderhof, de plek is waar het dorp Loil is ontstaan. De eerst gedateerde registratie in oude documenten die een nederzetting met de latere naam Loil vermeldt is 1178 (Loel). Latere schrijfwijzen die we aantreffen zijn onder meer: Lool, Lole, Loile en Loel.

In oude geschriften komen we voor Loilderhof de volgende benamingen tegen:

1390: Dye Hof toe Loel.

1570: Den Hoff ter Loo.

1618: Hoff te Loel.

1669: Hoff te Lool.

1820: Loilderhof en Het Hof te Loil.

Op vrijerspad

Een dorpscafé is bij uitstek een sociale ontmoetingsplaats waar lieden van allerlei pluimage elkaar ontmoeten. Op een barkruk of aan de stamtafel vervagen veelal rangen en standen. Succesvolle ideeën vinden en vinden vaak hun oorsprong in een horecagelegenheid. In de kroeg worden vriendschappen voor het leven gesloten. Het is een mooie plek om je te onthaasten of te ontstressen. Je kunt er de dorpsroddels aanhoren, alsook waar of niet waar gebeurde sterke verhalen. Je kunt er gratis adviezen krijgen over de meest uiteenlopende zaken (altijd nog goedkoper dan een consult bij de advocaat of psychiater). In een drankhuis kun je ook je (liefdes)verdriet verdrinken. Of juist moed indrinken...

Op een zomerse zondagmiddag zitten een aantal stamgasten bij café Schaars bijeen. Er betreedt een chique geklede heer de gelagkamer. 'Weet iemand misschien waar mevrouw Hoksbergen woont?' vraagt hij. Na wederzijds wat informatie uitgewisseld te hebben blijkt dat de onbekende gast uit Keijenborg komt en op vrijerspad is. 'Hi-j mot bi-j Dien van de pruk zun' concludeert een van de aanwezigen nuchter...

'Wi-j gaon wel efkes met ow met naor mevrouw Hoksbergen', wordt hem beloofd. Met zichtbaar genoegzaam aanhoort de gast dit sympathieke aanbod. Teun Schaars krijgt opdracht een rondje in te doen: 'veur de hele tent'. Vervolgens wordt 'Dien van de pruk' de hemel in geprezen. 'Das een gaef wief' zegt er een. 'Jao, Dien verdient een goeie keerl. En de keerl die eur krieg zal er een best vrouwmis aan hemmen. En warcken dat ze kan!' zegt de ander. Wederom volgt het gebaar dat er een rondje in kan worden gedaan.

De klok tikt een uurtje of wat weg. Vele keren herhaalt zich het bekende rondjesgebaar. En nog zijn alle zegeningen van Dien niet besproken. De Keijenborgse heer is – zacht uitgedrukt – zwaar aangeschoten als hij aanstalten maakt om op te stappen. Met wankele tred begeeft hij zich naar buiten, pakt zijn fiets (het duurt eventjes) en rijdt weg. Niemand die hem naar 'Dien van de pruk' begeleidt. Bekend is in ieder geval wel dat hij op die zondag niet bij mevrouw Hoksbergen is aangekomen. Ter bevordering van zijn ontzuuchteringsproces zou dat misschien niet verkeerd zijn geweest...

Of met de aanduidingen telkens hetzelfde bedoeld wordt is niet geheel duidelijk. Dat naast een kasteel een Hof dezelfde naam had, kwam wel meer voor. Daar een Hof toentertijd min of meer een centrumfunctie had, van waaruit een 'buerfchap' werd bestuurd, kunnen we stellen dat een Hof – in tijdsperspectief gezien – er altijd eerder was dan het gelijknamige kasteel of huis. Een kasteel werd gebouwd uit de behoefte van de meestal adellijke landheer om ter plekke over een militaire post te kunnen beschikken.

Zo werd de naam Loil ook gebruikt om het Huis Loil (het kasteel) mee aan te duiden. In die tijden werden kastelen en huizen vaak genoemd naar de grond waarop ze waren gebouwd. Zelfs werden er families naar genoemd, bijvoorbeeld het geslacht van Loil (Lole, Loel). Ondanks dat er geen aantoonbare historische verbanden zijn tussen 't Hof Loil en – het kasteel – Huis Loil, is dit zeer waarschijnlijk wel het geval geweest.

12.3. Boerderij 't Hof Loil aan de Loilderhofweg 6.

De boerderij 't Hof Loil is in zijn oorspronkelijke verschijningsvorm een typisch Gelders hallehuis. Later kreeg de boerderij een L-vorm en omstreeks 1870, als gevolg van een ingrijpende verbouwing, zijn huidige T-vorm. Dit houdt in dat het voorhuis dwars op het achterhuis ligt. De aanpassingen in de loop der jaren hebben echter geen afbreuk gedaan aan de historische kenmerken van dit type boerderij.

Uit een aantekeningenschrift van een boedelscheiding uit 1925 is de toenmalige waarde van een aantal roerende goederen op te maken. Een kleine opsomming: grote zwarte koe *f* 375 | € 170,17, twee waskuipen *f* 6 | € 2,72, een dragende zeug *f* 125 | € 56,72, biggenkooi *f* 4 | € 1,82, kruiwagen *f* 0,50 | € 0,23 en een fornuisplot voor een bedrag van *f* 17,50 | € 7,94.

De oudste eigendomsvermelding is van omstreeks 1830. Hieruit blijkt dat R.M. van der Heiden tot den Engelenburg uit Brummen 't Hof Loil tot zijn bezit mag rekenen. Het pand is verpacht, volgens de overlevering eerst aan de familie Bus en later aan de families Thuis en Roosendaal. De uit Beek afkomstige Johannes Roosendaal trouwt op 24 juli 1834 met de dochter van pachter Thuis: Hendrika. Johannes zet het bedrijf van zijn schoonvader voort, aanvankelijk als pachter. Volgens kadastrale gegevens wordt Johannes omstreeks 1870 eigenaar van de Loilderhof, met als mede-eigenaar zijn zoon Bernardus Theodorus. In 1886 wordt het bedrijf op laatstgenoemde overgeschreven. Met in totaal circa 60 hectare is de Loilderhof in die tijd een van de grootste boerenbedrijven in Didam. Bernard(us) treedt op

18 november 1875 in het huwelijk met Louisa Albertina te Poel, die overlijdt in 1884. Bernard hertrouwt – als vader van drie kleine kinderen – op 12 mei 1886 met Geertruida Gerarda Bossman. Het echtpaar krijgt zeven kinderen. Evenals zijn vader was Bernard kerkmeester; eerst in Didam en later in Loil, toen daar een eigen parochie werd gesticht.

Een van de zonen van Bernard, Wilhelmus Johannes, trouwt met Johanna Verhoeven en ook hij neemt – in 1925 – het bedrijf van zijn vader over. Het echtpaar Roosendaal-Verhoeven krijgt elf kinderen. In 1964 komt de boerderij in bezit van Wilhelmus Franciscus (Wim), die eveneens 't Hof Loil van zijn vader overneemt. Op 18 februari 1966 treedt Wim in het huwelijk met Maria (Mia) A.B. Scheerder. Beiden zijn momenteel nog steeds de eigenaars en bewoners van 't Hof Loil.

Uit 't Hof Loil is vermoedelijk het uiteindelijke dorp Loil ontstaan en is daarom meer dan zo maar een boerenhofstede die nostalgische gevoelens opwekt. Loilderhof is de tastbare, trotse schakel, die Loil met het verleden en wellicht ook met de toekomst verbindt.

12.4. Huize De Boschslag aan de Bosslagstraat 14, bewoond door de familie Leitch.

Huize De Boschslag

De Boschslag zal bij veel oudere Loilenaren beelden oproepen van de schuttersfeesten die voorheen in de zo sfeerrijke, landelijke ambiance van de Boschslaglaan plaatsvonden. De hoogste onderscheiding van carnavalsvereniging De Vrolijke Drammers, het 'Eikenloof van Boschslag', legt een duidelijke link naar dit fraaie stukje natuur in Loil. En de laan bij De Boschslag was ooit de meest geliefde ontmoetingsplaats voor verliefde paartjes. Als het maanlicht trachtte door het kolossale eikenloof te dringen en de nabijgelegen akkers en weilanden in een sprookjesachtig schijnsel zette, was er nauwelijks een meer romantische plek denkbaar.

De historie van huize De Boschslag gaat heel ver terug. Reeds in 1722 komt in de gerichtspocollen van het rijksarchief te Arnhem een huis ter sprake, 'Bosslach' genaamd. Uit de kadastrale atlas van 1832 valt op te maken dat ene J. Gezelschap op dat moment de enige eigenaar was van de gehele Boschslag, inclusief het fraaie in Engelse stijl gebouwde landhuis.

De Boschslag werd in 1851 geveild en kwam toen in handen van Anthony Hendrik Büchler uit Doesburg (de latere schoonvader van Jacob Volkert Schattenkerk). Toen hij in 1863 stierf erfden Jacob Volkert Schattenkerk en zijn vrouw Goverta Machtella Büchler De Boschslag. Het gezin bleef echter in Doesburg wonen. De landerijen en opstallen werden verpacht.

Jacob Volkert en zijn vrouw kregen drie kinderen, twee dochters en een zoon, Charles Govert genaamd. Hij was de eerste Schattenkerk die op De Boschslag ging wonen. Charles (Karel) studeerde rechten en promoveerde in 1897. Voor hij op 2 juli 1900 benoemd werd tot burgemeester van Herwen en Aerdt was hij enkele jaren werkzaam als advocaat in zijn geboorteplaats Doesburg. Van 1920 tot 1923 woonden Charles en zijn vrouw Thekla van Embden, de dochter van een steenfabrikant, op De Boschslag. In Loil werden de dochters Cecile (1920) en Sara Harriët (1922) geboren. Om onduidelijke redenen verhuisde het gezin in 1923 naar Tolkamer (bij Lobith). In 1924 werd Charles benoemd tot burgemeester van Tiel. En dat betekende wederom verhuizen. In Tiel werd in 1926 Co (Jacob Volkert) geboren, de zesde generatie Schattenkerk. Na zijn pensionering in 1936 keerde Charles Govert met zijn gezin terug naar Loil. Hij overleed aldaar in 1946, zijn vrouw stierf twee jaar later. Zij werden beiden begraven in Doesburg. Na het overlijden van mevrouw Schattenkerk-van Embden werd het huis gedeeltelijk verhuurd. Achtereenvolgens woonden er Toon Jansen, Teun Bolder, Fré Jansen, Frans Horsting, Henk te Dorsthorst, Leo Giesen en Jan Bolder er met hun gezinnen.

De familie Schattenkerk heeft De Boschslag het langst in bezit gehad. Alleen het gezin van Charles Govert heeft er gewoond. Bekend is dat ze er heel graag vertoefden. In de Tielse periode werden de vakanties meestal op De Boschslag doorgebracht. De kinderen Cecile, Sara (Saartje) en Jacob (Co) zagen daar echt naar uit.

12.5. Het veldgraf van Jacob Schattenkerk (achter aan de kleine laan bij de Boschslagstraat).

In 1965 werd alleen het huis – dus niet de landerijen – verkocht aan de familie Tesser. De volgende eigenaar was de familie Teunissen die er woonde tot 1997. Vanaf 1997 heeft de familie Leitch De Boschslag in haar bezit.

Veldgraf Schattenkerk

Particuliere graven komen in Nederland heel weinig voor en zijn daarom zeer bijzonder. Het beheren van een begraafplaats is namelijk aan allerlei wettelijke bepalingen gebonden. Meestal is dit in handen van de gemeente, het rijk of een kerkbestuur. Onder bepaalde voorwaarden kunnen graven ook op eigen grond en in eigen beheer worden aangelegd en onderhouden. Sinds 1897 bevindt zich in Loil, vlakbij huize De Boschslag, zo'n graf. Hier heeft Jacob Schattenkerk zijn laatste rustplaats gevonden. Het feit dat het hier om een herbegrafenis gaat maakt de ontstaansgeschiedenis extra interessant.

Bekend is dat Jacob Schattenkerk in Amsterdam is geboren op 4 februari 1773. Jacob was kapitein bij de marine. Na zijn pensionering vestigde Jacob zich op huize Reckenburg in het Duitse plaatsje Praest, waar hij in 1841 overleed. In het vlakbij gelegen Emmerik werd hij begraven. Zijn zoon Charles rondde met succes de studie medicijnen af en werkte vervolgens als huisarts. Vanaf 1833 in Doetinchem en sinds 1843 in Doesburg. De oudste zoon van Charles, Jacob Volkert, huwde in 1860 met Goverta Machtella Büchler. De vader van Goverta was op dat moment eigenaar

van het landgoed De Boschslag. Toen in 1863 de schoonvader van Jacob Volkert Schattenkerk overleed, erfden hij en zijn vrouw De Boschslag.

Jacob Volkert Schattenkerk deed op 3 november 1897 een verzoek aan de gemeente Didam om zijn grootvader op zijn landgoed De Boschslag te herbegraven. De gemeentelijke besluitvorming ging toen snel, want drie dagen later was de vereiste toestemming er reeds. De reden waarom Jacob Volkert zijn grootvader, naar wie hij vernoemd was, juist liet herbegraven in Loil, is niet bekend. Hij liet de begraafplaats inrichten en regelde het opgraven van zijn grootvader in Emmerik. De op dat moment 56 jaar oude stoffelijke resten werden in een loden kist gelegd en door Hendrik Jansen, een van de pachters, met paard en platte wagen vervoerd naar het rustieke veldgraf op De Boschslag.

In de beginjaren negentig kreeg het graf nog een grote onderhoudsbeurt. Onder andere werd het hekwerk vernieuwd en werd een dubbele fundering aangebracht. De nazaten van Jacob Schattenkerk hechten er nog steeds aan uiting te geven aan hun verbondenheid met De Boschslag en met Loil. Het unieke veldgraf is daarvan een stille doch blijvende getuigenis.

De Boschslag: een mooie plek om tot rust te komen.

12.6. Het pand van Frans Pruis aan de Doesburgseweg. Tot 1921 was hier herberg De Nachtegaal gevestigd.

De Nachtegaal

In officiële documenten komen we de naam De Nachtegaal voor het eerst tegen in 1821. Hendrik Bolder, herbergier te Didam, kocht op 13 december 1839 'de Hofstede en Herberg De Nachtegaal', bestaande uit huis, erf, hof, boomgaard en bouwland, voor de som van *f* 1.610 | € 730,59. Hij was waarschijnlijk niet de eerste kastelein – toen aangeduid met 'tapper' – in voornoemd pand. Want uit de veilingsakte valt op te maken dat op dat moment de hofstede in pacht was bij zijn vader Willem Bolder, die reeds vermeld staat op een lijst van 'tappers' van de gemeente Didam uit 1824. Zeer aannemelijk is dat Willem de eerste kastelein was op De Nachtegaal.

Willem Bolder overlijdt te Didam op 9 april 1840 en hij wordt als kastelein opgevolgd door zijn zoon Hendrik (die in 1839 het pand had gekocht). Hendrik heeft niet lang op De Nachtegaal gewoond, want hij overleed reeds op 25 oktober 1841. Hij liet een vrouw en drie kleine kinderen achter. In de overlijdensakte van Hendrik Bolder staat als zijn beroep vermeld: tapper en grossier in sterke dranken. Maria Menting, de weduwe van Hendrik Bolder, hertrouwt op 3 september 1842 met Wenceslaus Beekman (geboren te Ulft). Zij overlijdt op 10 januari 1850. Na het overlijden van Hendrik Bolder en Maria Menting komt hofstede De Nachtegaal in het bezit van de kinderen van dit echtpaar. De Nachtegaal wordt in 1863 openbaar verkocht voor een bedrag van *f* 2.519 | € 1.143,07 en komt dan in handen van klompenmaker Antonij Banning uit Didam. Antonij ver-

koopt op 4 december 1892 de zaak aan zijn zoons: Albertus, Bernardus en Johannes, waarvan Johannes zijn vader als herbergier opvolgt.

Albertus Banning wordt in 1900 de enige eigenaar van De Nachtegaal en krijgt in datzelfde jaar ook de vergunning op zijn naam. Hij huwt te Didam op 20 april 1900 met Allegonda van Ditshuijzen (geboren te Duiven). Hij overlijdt op 13 maart 1912. De weduwe Banning (die de herberg voortzet) hertrouwt op 30 mei 1913 met Johannes Theodorus Pruis, geboren te Didam op 13 maart 1884.

Burgemeester en wethouders van Didam schrijven op 1 mei 1921 de vergunning over naar het pand van J.W. Wiendels in Oud-Dijk. Daarmee komt er een eind aan de uitoefening van het cafébedrijf in De Nachtegaal.

Mevrouw A.H.M. Pruis-van Ditshuijzen overlijdt te Loil op 28 maart 1964 en haar man J.Th. Pruis te Loil op 3 augustus 1967. De volgende eigenaar van het pand werd Frans Pruis, een zoon van laatstgenoemd echtpaar.

Bij een verbouwing van café Rasing in 1968 wordt deze zaak omgedoopt in De Nachtegaal. Als in 1985 Jan en Leo Hendriks het horecabedrijf van Theo Rasing overnemen verdwijnt daarmee ook de naam De Nachtegaal.

12.7. De Hoge Truis, gelegen aan de Doesburgseweg 19, van de familie Otten.

De Hoge Truis

Stagig, opvallend en karakteristiek, zijn wat typeringen die van toepassing zijn op boerderij De Hoge Truis aan de Doesburgseweg. Door zijn hoge ligging neemt het huis een dominante positie in ten opzichte van de aangrenzende akkers en weilanden. Het is alsof de directe omgeving zich in volledige overgave heeft onderworpen aan het boerenerf. Aan alle kanten van het huis ontrolt zich een weids en imponerend gezichtsveld waarin het landschap van De Boschslag en De Truis zich heel nadrukkelijk manifesteert.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat De Hoge Truis een geliefde locatie is voor bruidsreportages en dat talloze gegaagden zich hebben gemeld om deze idyllisch gelegen boerderij aan te kopen. Maar de huidige bewoonster, An Otten (een eindje in de negentig en nog bijzonder vitaal), die op deze plek is geboren en er haar hele leven heeft gewoond, peinst daar niet over.

De boerderij, die is gebouwd in 1835, is altijd in bezit geweest van de familie Otten. An heeft er decennia lang samengewoond met haar broer Gred (Gerardus) en zus Til (Mathilda). Het leven op De Hoge Truis ervaart ze als een voorrecht en dat is alleszins voorstelbaar.

Wie even in alle rust dit huis, het erf en de natuurlijke stilte op zich in laat werken waant zich moeiteloos terug in de tijd van ruim een eeuw geleden. Dan besef je de werkelijke betekenis van het woord 'onthaasten', een in het jaar 2000 actueel en veelbesproken begrip.

12.8. De boerderij van de familie Buunk aan de Boschslagstraat 16.

Boerderij familie Buunk

In de directe nabijheid van huize De Boschslag is de boerderij van de familie Buunk gelegen. Opvallend is dat deze boerderij, gebouwd in 1868, niet met het achterhuis – hetgeen in die tijd gebruikelijk was – maar met de zijkant naar de wegzijde is gebouwd.

Van de eerste bewoners bleek geen betrouwbare feitelijke informatie te achterhalen. Wel is bekend dat ene W.H. Beursken eigenaar van dit pand is geweest en het in oktober 1904 op een veiling (toen veelal aangeduid met openbare inzet) heeft verkocht aan Jacob Volkert Schattenkerk. In het proces verbaal van de veiling staat het als volgt omschreven: ‘een hofstede te Didam in Loil, groot 3.82.70 hectare voor f 5.850’ | € 2.654,61.

Vanaf 1905 heeft een familie Van Onna hier een aantal jaren (gehuurd) gewoond. De volgende bewoner was Hendrik Jansen, een van de pachters van De Boschslag. Hendrik Jansen had een dochter, Mina, die trouwde met Willem Buunk. Willem trouwde in bij de familie Jansen – toentertijd zeer gebruikelijk en niet alleen bij boerenfamilies – en zette de pachtboerderij van zijn schoonvader voort. Willem en Mina kregen een zoon: Henk, die het bedrijf weer van zijn vader overnam. In 1962 kocht Henk Buunk het (tot dat moment gepachte) pand van de familie Schattenkerk.

Zoals op zoveel boerderijen in Loil waren tijdens de Tweede Wereldoorlog ook bij de familie Buunk een groot aantal evacués ondergebracht.

In 1998 beëindigde Henk Buunk de bedrijfsactiviteiten maar bleef wel er wel wonen.

12.9. De voormalige onderwijzerswoning van de lagere school aan de Wehlseweg 77, thans bewoond door de familie Bloem (Hans, Karin, Menno en Michelle).

Onderwijzerswoning

In 1910 werd in Loil begonnen met de bouw van een openbare lagere school met bijbehorende onderwijzerswoning. Datzelfde jaar nog – 19 september – werd de school opgeleverd. De woning (aanbesteed voor de som van f 5.647 | € 2.562,50) volgde circa een half jaar later.

De school is vanaf 1964 elders aan de Wehlseweg gehuisvest, maar de ‘onderwijzerswoning’ staat er nog steeds. Dit pand werd achtereenvolgens bewoond door de respectievelijke schoolhoofden: G.A. Staarink (1911–1912), B.P. van Raaij (1912–1950) en M.L. Tiel Groenestege (1950–1958). In 1958 begon Jan Verwaaijen in dit architectonisch bijzonder fraaie pand een herenkapperszaak en kwam er een eind aan de bestemming van onderwijzerswoning.

Vanaf 1992 is Hans Bloem (schoonzoon van kapper Verwaaijen) de eigenaar. Hij begon met een grondige renovatie van de woning, met onder andere als doelstelling het buitenaanzicht zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat te laten. (In 2000 zijn die renovatiewerkzaamheden nog steeds gaande.)

Bij de vervanging van de riolering werden meerdere zinkputten aangetroffen. En tijdens het realiseren van de tuinmuur werd er gestuit op bouwresten waarvan de herkomst niet is vastgesteld. De Duitsers hebben in de Tweede Wereldoorlog dit pand – om onbekende redenen – opgeëist.

Zonder enig pardon werd toen de familie Van Raaij met hun hele hebben en houden op straat gezet. Ook circuleerde het gerucht dat er in dit huis zilver verstopt zou zijn. Allemaal zaken die als merkwaardig kunnen worden aangemerkt. Of zou Hans Bloem – gezien de bouwactiviteiten – toch een gouden vondst hebben gedaan en het mysterie van het verborgen zilver hebben opgelost?

Hoe het ook zij, de voormalige onderwijzerswoning blijft – dankzij de inspanningen van de huidige eigenaar – een heel stijlvol en bijzonder bouwwerk en een sieraad voor de Wehlseweg.

12.10. De boerderij van de familie Diesveld aan de Holthuiserstraat 23.

Boerderij familie Diesveld

Min of meer verscholen in het natuurlijke groen en in volledige harmonie met de omgeving ligt aan de Holthuiserstraat de boerderij van Diesveld. De bebouwing dateert van circa een eeuw geleden. Eerst is het achterhuis gebouwd en vervolgens het voorhuis. Later is aan het achterhuis nog een aanbouw verrezen. De familie Diesveld is van begin af aan eigenaar geweest van deze boerderij. De huidige bewoner is Gerrit Diesveld.

Naast het runnen van het boerenbedrijf had de vader van Gerrit: Willem, een zekere faam als koetsier. Menig bruidspaar liet zich op de trouwdag vervoeren in de fraaie koets – ‘de brik’ – van ‘Pietje Diesveld’ (dit was zijn bijnaam). Met Willem, fier op de bok gezeten, kon je als bruidspaar zagezegd voor de dag komen. Ook bij dooppartijen werd de koets van Diesveld regelmatig ingezet. En de op het bedrijf aanwezige stier en de beer zorgden niet alleen voor de instandhouding van het koeien- en varkensras in de Loilse contreien maar ook voor extra inkomsten. Kortom: er was altijd volop bedrijvigheid.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vonden een drietal gezinnen (evacués) onderdak bij de familie Diesveld. De koeienstal werd afgetimmerd en als tijdelijke woonruimte ingericht. Ook werd er vee, met name paarden en schapen, van andere boeren bij Diesveld gestald. Vee waarop de Duitsers het vaak hadden gemunt. Maar de bezetters hadden het nodige respect voor de onverschrokken ‘Pietje’. De gebouwen

zijn de Tweede Wereldoorlog niet ongeschonden doorgekomen. Verschillende ‘oorlogsgaten’ zijn thans nog zicht- en tastbaar aanwezig.

Gerrit gaat er prat op dat zij als eerste boerenbedrijf in Loil de beschikking hadden over een trekker (voor een bedrag van f 4.500 | € 2.042,01) en dat hij en zijn broer Hend de eersten waren in Holthuisen die in een auto reden.

12.11. De woning van de familie Staring aan de Steenakker 15.

Woning familie Staring

Dit qua bouwstijl in het oog springende huis is omstreeks 1905 gebouwd. De eerste eigenaar en bewoner heette Johann Heinrich Fendrich, die overleed in 1934. Johann Fendrich was gehuwd met Bernardina Hendrika Veerink. (Uit dit huwelijk zijn geen kinderen geboren.)

Dora Nass, die trouwde met de latere eigenaar Nerus Wigman, heeft een zeer groot aantal jaren bij de familie Fendrich gewerkt. In 1935 kwam deze woning – die wel iets weg heeft van een klassiek herenhuis – in bezit van de familie Wigman. Bernard Staring kocht begin 1980 dit huis van de familie Wigman. Thans wordt dit pand – aan de landelijke Steenakker – nog steeds bewoond door de familie Staring.

De beer is los

Het is tegen het eind van de middag, ongeveer vijf uur. Kastelein Theed Rasing heeft er nog geen weet van dat zich zo aanstonds een heel bizar tafereel zal afspelen in zijn doorgaans zo keurige etablissement. De 'rooie Dorus' geniet zichtbaar van de conversatie die gaande is.

Onderwerp van gesprek is de beer (in deze context een mannetjesvarken) van Toon Steenbreker, die in hoogst eigen persoon aanwezig, zelf – uiteraard – zijn steentje bijdraagt aan de discussie. Als je Toon moet geloven is zijn beer tot veel meer in staat dan de voortplantingsdaad en daarmee de instandhouding van het maatschappelijk nuttige varkensras.

Met een weddenschap wordt Toon uitgedaagd zijn beer een kunstje te laten verrichten. Het komt er op neer dat hij moet trachten het dier een rondje om het biljart te laten lopen. Verliest hij de weddenschap dan moet Toon een rondje geven, wint hij dan is een halve liter jenever de beloning. 'Podòmmme' zegt Toon 'dat redt Hans, dat redt hi-j', om te vervolgen met: 'en de kastelein mag ik toch niet tekort doen!'.

Vervaarlijk begint Toon de pruimtabak in zijn mond van links naar rechts te bewegen. Ondertussen loopt hij naar de nabijgelegen parkeerplaats waar zijn berenbusje staat. Onder grote hilariteit betreden Toon en beer Hans vervolgens de gelagkamer. Na ontelbare podòmmes en verwensingen krijgt Toon het eigenzinnige dier zo ver dat deze – zij het niet volmaakt – een rondje om het biljart maakt, dit alles tot groot vermaak van de aanwezige gasten en vooral de kastelein, wiens 'hihihihi' nadrukkelijker dan normaal te horen is.

Maar Hans bevalt het verblijf in de kroeg dermate goed dat hij, ondanks stevig aandringen – en tal van 'podòmmme's' – van Toon, weinig aanstalten maakt zich weer naar zijn plek in de bus te verplaatsen. Pas als de 'rooie Dorus' Toon een liter jenever belooft als hij Hans binnen redelijke tijd, en zonder schade aan te richten, uit de dranklokaliteit weet te verwijderen, toont Hans opeens volgzaam gedrag en lukt het Toon het dan welwillende dier weer in de bus te krijgen.

Zeer waarschijnlijk wilde Hans zijn baas niet te kort doen.